

Louise Drangel: Den kæmpende demokratin. En studie i antinazistisk opinionsrørelse 1935–1945. Stockholm, SUAV/Liber Förlag, 1976.

Det må være fuldt rimeligt, at man indenfor forskningsprojektet 'Sverige under andra världskriget' analyserer de oppositionelle kredse, som kritiserede den svenske samlingsregerings tilpasningspolitik overfor det tyske hegemoni. Nogle afhandling herom er allerede udkommet, og en mere er på trapperne.

For danske læsere, såvel som utvivlsomt for mange svenske, er disse oppositionelle kredse knyttet til Torgny Segerstets og Göteborg Handels- og Sjöfartstidnings navne. Louise Drangels skildring koncentrerer sig om ugeavisen 'Trots Allt' og dens redaktør, socialdemokraten Ture Nerman, foreningen 'kæmpande Demokrati', som ganske vist bestræbte sig på at være landsdækkende, men i ret høj grad var et stockholmerforetagende, og endelig en mere eksklusiv kreds 'Tirsdagsklubben' med samme idégrundlag.

Bogen er klart disponeret. Efter en meget kortfattet redegørelse for forudsætninger i 30ernes antifascistiske organisationer følger en skildring af organisation og økonomi under krigen, en analyse af indholdet i den propaganda, der blev drevet og en afslutning om overvejelser angående opgaver i efterkrigstiden.

Det er, som Louise Drangel skriver, efter den klassiske Lasswellske kommunikationsmodel. Hvem siger hvad gennem hvilken kanal til hvem med hvilken effekt. Efter Louise Drangels analyse kan rækken af spørgsmål i drastisk forkortelse besvares således: Ture Nerman sagde, at demokrati er en absolut værdi, der styrker samfundet. Hans kanal var 'Trots Allt', og hans læserskare voksede, trods regeringens chikanerier, indtil 1942 for derefter at aftage hurtigt. Effekten var efter alt at dømme overordentlig begrænset – notabene, hvis man er villig til at se bort fra den effekt, at den svenske justitsminister fik lejlighed til at kompromittere sig med juridisk spidsfindige bortfortolkninger af trykkefriheden.

Dette sidste punkt er ikke særlig indgående behandlet, dels fordi Ture Nerman selv har skrevet om det, dels fordi andre bøger i SUAVs projekt behandler de enkelte partiers stillingtagen i forvaltningen af de demokratiske frihedsgoder under krigen. I Louise Drangels bog – ligesom i en del af de andre strengt afgrænsede monografier i SUAVs projekt – bevirker det analytisk bestemte, men kunstige fravær af 'the other side of the hill', at dynamikken, spændingen om man vil, og nok også i nogle tilfælde læserenes muligheder for at forstå, bliver mindre. Den Lasswellske model mangler, når den bruges meget strikt, som her i Louise Drangels bog, en redegørelse for, i hvilken situation, eller som svar på hvad, der blev skrevet og talt. Det vidste Louise Drangel utvivlsomt, da hun skrev sin bog, men vi andre er nødt til at repetere næsten hele SUAVs store udgivelsesrække.

Henrik S. Nissen

Ole Kristian Grimnes: Hjemmefrontens Ledelse. (I serien Norge og den 2. verdenskrig). Oslo, Universitetsforlaget 1977. 574 sider incl. noter og register.

Den norske modstandsbevægelse kan, lidt rask, siges at have haft tre centrer, Koordinationskomiteen, Kretsen og Milorgs ledelse. Den førstnævnte havde sit udspring i organisationernes modstand mod nazificeringspolitikken. Dens væsentligste udtryksmiddel var parolerne om, hvordan man som god nordmand skulle forholde sig overfor ordrer fra det nazistiske regime. Kretsen repræsenterede hjemmefronten overfor eksilregeringen i London. Dens status er ganske vanskelig at bestemme, også fordi den naturligvis skiftede fra periode til periode, men Londonregeringens udtrykkelige anerkendelse af Kretsen som det

eneste politiske organ på norsk grund, den havde forbindelse med, var i hvert fald et afgørende skridt. Milorg var den militære organisation med en hvis succession fra krigsførelsen i foråret 1940 til ledelsen. Den så det som sin opgave at opbygge en underjordisk hær på norsk grund (en parallel til de danske 'ventegrupper'). Praktisk talt helt til befrielsen i 1945 var det kun tanken at indsætte enhederne i forbindelse med en allieret landgang i Norge.

Det siger sig selv, at så enkelt var det hele ikke. Arrestationer, flugt, misforståelse, mangel på legitimering og alle mulige andre vanskeligheder gjorde organisationsstrukturen langt mere uoverskuelig og kompliceret. Hemmeligholdelsen, selve den underjordiske tilværelse, gjorde det umuligt at skabe så klare linier og arbejdsdeling i samtiden. Så at sige måned for måned ændredes billedet, indtil der omkring årsskiftet 1944-45 noget hårdhændet skabtes enhed ved dannelsen og proklameringen af Hjemmefrontens Ledelse. At selve ordene bruges tidligere, og at der naturligvis var etableret kontakt og samarbejde mellem de tre ledelsesorganer tidligere gør ikke sagen mindre kompliceret.

Det er denne spegede udvikling, Ole Kristian Grimnes har sat sig for at udrede. Han har valgt den tilsyneladende ligefremme disposition at skildre de tre ledelser i tur og orden. Først Koordinasjonskomiteen, så Kretsen, tilsammen den civile ledelse (Civilorg.), derefter den militære ledelse og endelig sammenknytningen af alle tre i Hjemmefrontens Ledelse (HL). Dertil følger sig to kapitler, et om opposition mod ledelsen og et om udviklingen i 1945.

Når dispositionen kun tilsyneladende er selvfølgelig, er det fordi udredningen tvinger læseren til ganske mange frem-og-tilbage-ture i kronologien. Ikke blot begynder man så at sige forfra med hvert af de tre organer, men indenfor hvert af afsnittene brydes kronologien adskillige gange for at hente begivenheder eller personer ind fra sidesporene. Det gør bogen til ganske krævende læsning, ikke mindre fordi Grimnes stort set forlader sig på, at læseren i forvejen er fortrolig med norsk modstandshistorie.

Nogle ganske betydelige karakteristika ved de norske ledelsekredse bliver næppe tilstrækkeligt fremhævet. Det kan skyldes Grimnes' disposition og fremstillingsform; men det kan også skyldes den politiske ideologi, som mere eller mindre klart var den norske modstandsbevægelses.

Prof. Hans-Dietrich Looock karakteriserede i 1965¹ den norske besættelsestidsforskning som båret af et fast værdimæssigt standpunkt: Norsk folkestyre var godt, hvad der truede det, var ondt. Lad være at Looock fortrinsvis skrev for at polemisere mod nogle af sine tyske fagfæller; karakteristikken rummer en sandhed, som i hvert fald langt på vej gælder Grimnes' bog. Konkret giver det sig f. eks. udslag i, at det element af afstandtagen fra det parlamentariske flerpartisystem, som fandtes i den norske modstandsledelse, bliver underspillet. Danske læsere vil ellers nikke genkendende til fænomenet. Selv kapitlet om oppositionen mod modstandsledelsen, som netop anklagede ledelsen for ikke at have demokratisk rent mel i posen, får ikke dette træk helt frem i lyset.

Modstandsledelsens anti-kommunisme er også en smule underspillet. Når Hjemmefrontens Ledelse tøvende i krigens sidste år iværksatte sabotage, sådan som man kender den i Danmark, argumenteredes der netop med, at en del af den aktivistiske ungdom i Milorgs enheder ellers kunne blive fristet til at gå med kommunisterne. I Norge, som andre steder, kom kommunisterne fra engang i 1942 til at stå stærkt på den aktivistiske linie med »voldshandlinger«, som det karakteristisk hedder i Grimnes' bog.

¹ Hans-Dietrich Looock: Forschungsbericht. Zeitgeschichte Norwegens. i Vierteljahrshäfte für Zeitgeschichte 13, 1965:1.

Grimnes har selv andetsteds² opregnet en række faktorer i forskellen mellem den danske og den norske modstandsbevægelses holdning til sabotage. Men en af de betydeligste har han nok undladt at præcisere tilstrækkeligt: Den norske modstandsbevægelse var, og opfattede sig selv som, legal – ikke illegal. Det regime, den bekæmpede, var illegalt, i ordets oprindelige betydning, ulovligt.

Det er i denne forbindelse Hans-Dietric Looock har fat i noget væsentligt om norsk besættelsehistorie. Der er imidlertid ikke blot tale om en holdning hos de norske besættelsestidshistorikere, men om et integrerende element i det fænomen de beskriver.

Det store år i den norske modstand var 1942, da Koordinasjonskomiteens paroler om lydighedsnægtelse og masseprotest blev fulgt i stor målestok. Det var en defensiv kamp, hvor befolkningen i forskellige interesse- eller erhvervsgrupper blev udsat for udfordringer fra Quislingeregeringen og reagerede noget nær unisont på udfordringerne. Det var ikke i egentlig forstand organisationer eller institutioner som sådan, der reagerede. Udfordringen bestod netop adskillige gange i, at en organisations ledelse blev nazificeret. Men repræsentanter med mere eller mindre sikker forankring i, eller mandat fra, organisationerne mødtes i Koordinasjonskomiteen og tilrettelagde reaktionen mod nazificeringen. Sådan som Quislingsregeringens politik blev ført, kom parolerne altså i vid udstrækning til at gælde for en erhvervsgruppe eller interessegruppe ad gangen, og Grimnes sætter i den forbindelse et berettiget spørgsmålstegn ved Wyllers tese om organisationernes modstand.³ Fordi modstanden var reaktion på Quislingsregeringens udspil, kunne det se ud, som om det var organisationerne, der udgjorde en 2. linie i den norske defensive modstandskamp. Om det faktisk var organisationerne, afgøres af en mere detaljeret analyse af, hvor tæt forbindelsen var mellem 'repræsentanten' i KK og den norske organisation, han kom fra.

Koordinasjonskomiteen, og i endnu højere grad Kretsen, havde en overvægt af personer fra højere statuslag. I arbejderbevægelsen var det øverste ledelseslag i London, 2. linie var, sammen med politikere fra andre partier, i nogen grad kompromitteret ved Riksrådsforhandlingerne i sommeren 1940. Derfor betød sammensætningen af den civile modstands ledelse, at den ikke i synderlig grad var modstandsdygtig overfor den parti-lede og den lille antiparlamentarisme, der også i Norge var en del af nederlagsstemningen i 1940–1941.

Det norske folkestyre, som det var kampens mål at forsvare og genoprette, opfattedes ikke som identisk med styret før krigen; opfattelsen af, hvad det da egentlig var man kæmpede for, hvad der dækkede sig bag formen 'et frit Norge', ændredes i løbet af krigen. Måske var denne ændring mindre i Norge, end den tilsvarende i Danmark, fordi den norske ledelsesrekruttering fortsat holdt sig indenfor et ret snævert Oslo-miljø. Grimnes' primære interesse i ledelsesstruktur og rekruttering bevirker, at analysen af demokratiopfattelsen hos modstandskampens ledelse ikke bliver særlig dybtgående. Det er sandsynligt, at en større hensyntagen til kronologien havde bragt mere om det spørgsmål frem.

Grimnes' bog er tillidsvækkende, fordi han omhyggeligt afvejer og nuancerer, hvor langt materialet kan bære. Han er både grundig og kyndig, og bogen rummer et væld af informationer, der gør den besværlig at læse og gør læsningen besværet værd.

Henrik S. Nissen

² Grimnes: Sabotasjen i norsk og dansk motstandsbevegelse. I Motstandskamp strategi og marinepolitik. (Univ. forl. 1972).

³ Thomas Chr. Wyllers: Nyordning og motstand. En framstilling og en analyse av organisasjonenes politiske funksjon under den tyske okkupasjon 25.9.1940–25.9.1942. (Oslo 1958).